

Висновок. Проблема раннього виявлення та подальшого розвитку обдарованості у наш час стає все більш актуальною. Талановиті діти – це той ресурс, з якого створюється інтелектуальна еліта. Інтелектуальну еліту будь – якого народу становлять особистості творчі, яскраві, мислячі. Щоб цю потенційну національну багатість зберегти й примножити, необхідно вміти дбати про таких дітей, допомагати їм знайти себе й правильно оцінити, підтримувати їхній розвиток.

В сучасних умовах становлення особистості підрастаючого покоління важливо: віднайти шляхи своєчасного виявлення в кожного вихованця інтересів, природних задатків, нахилів, здібностей, обдарованості; створити оптимальні умови для їх розвитку; визначити конкретні сфери можливого спрямування дитячого та підліткового творчого потенціалу. Цим займається евристика – наука, яка вивчає продуктивне творче мислення. Евристика людини не зводиться до формальних правил, а містить мотиваційні і емоційні компоненти, які значно звужують зону пошуку розв'язування [8, с. 115].

У психолого-педагогічних дослідженнях важливе місце належить проблемі діагностики і формування здібностей в умовах шкільного і професійного навчання як важливого фактору правильної організації професійної орієнтації і професійного відбору [8, с. 142].

ЛІТЕРАТУРА

1. Анікіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. Київ : «Шкільний світ» : Вид. Л. Галіцина, 2005. 128 с.
2. Нижник Г. Авторська корекційна розвивальна програма для обдарованих дітей / Г. Нижник // Психолог. № 25. 2006. С. 18-30.
3. Антонюк Л. Діагностика обдарованих дітей і підлітків – важливе завдання педагогічного колективу навчального закладу. Нова педагогічна думка. 2018. № 1. С. 140–146.
4. Басюк Н. А. Обдарованість: її виявлення та розвиток. Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка. 2018. № 46. С. 17–20.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : монографія. / ред.: В. О. Моляко, О. Л. Музика; Державний фонд фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
6. Обдарованість: сутність, структура, технології розвитку. Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді: наук.-метод. зб. / За заг. ред.. І.І. Якухна, Л.В. Корінної. Житомир: ЖОШПО, 2008. С. 78–89.
7. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика. Педагогіка. Київ, РОВО «Укрвзполіграф». 1993. 84 с.
8. Психологічна енциклопедія / Автор упорядник О.М. Степанов. Київ : «Академвидав». 2006. 424 с. (Енциклопедія ерудита).
9. Тадеєв П. Обдарованість і творчість особистості : американський підхід : монографія. Тернопіль : Навч. книга Богдан, 2008. 240 с.

*Жаловська Людмила
Науковий керівник – доц. Сіткар Віктор*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМИ АКЦЕНТУАЦІЯМИ ХАРАКТЕРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження. Напружена й мінлива соціальна ситуація в суспільстві зумовлює зростання різних відхилень в особистісному розвитку і поведінці підрастаючого

покоління. Колізії особистісного становлення у підлітковому віці породжують труднощі не лише сприйняття себе, а й дисгармонію у взаєминах з оточуючими, дискомфортне емоційне самопочуття під час спілкування з дорослими і ровесниками. У цьому значенні проблема психологічної корекції поведінки старших підлітків з різними акцентуаціями характеру набуває особливого значення.

Проблематика підліткових акцентуацій характеру у вітчизняній психології підліткового віку вивчена досить докладно. Так, вказана проблема висвітлюється у роботах А. Абрумова, В. Гур'єва, А. Захарова, І. Кона, А. Личко, С. Подмазіна та інших дослідників. Проте за останні десятиріччя, у зв'язку зі зміною умов життя, критерії оцінки та форма прояву акцентуацій характеру у підлітковому віці зазнали певних модифікацій і значно ускладнилися (В. Дворщенко, В. Нікітін, Ю. Попов). У зв'язку з цим, вивчення акцентуації характеру, а відповідно можливостей корекції їхніх деструктивних рис, зберігає свою актуальність.

Мета дослідження – обґрунтувати особливості психологічної корекції поведінки старших підлітків з різними акцентуаціями характеру.

Аналіз останніх публікацій. Підлітковий період є важливим етапом психічного та особистісного розвитку. Він характеризується особливими соціальною ситуацією, видами діяльності, новоутвореннями, специфічним перебігом кризи. Значні зміни відбуваються у розвитку інтелектуальної, спонукальної та емоційно-вольової сфер, самосвідомості підлітка. За несприятливих умов виникають труднощі у розвитку особистості, зокрема формування акцентуацій характеру. Знання психологами та педагогами закладу освіти особливостей психологічної корекції поведінки старших підлітків з різними акцентуаціями характеру дає їм змогу ефективно керувати психічним та особистісним розвитком дітей, попереджувати й долати труднощі.

Поняття «акцентуація особистості», або «акцентуація характеру», вперше ввів німецький психіатр і психолог, професор неврологічної клініки Берлінського університету К. Леонгард у 1964 р. Автор відштовхувався від уявлень психіатра П. Ганнушкіна про латентні, або компенсовані, психопатії [8].

На сьогодні існує досить багато визначень «акцентуації характеру», які тією чи іншою мірою відрізняються одне від одного. Наведемо ті з них, на які найбільш часто посилаються в науковій літературі. Більшість учених вважають, що акцентуації характеру є крайніми варіантами норми. Відмінність між патологічними та нормальними характерами, включаючи акцентовані, дуже важлива. По один бік цього поділу опиняються індивіди, які є об'єктами вивчення психологів, по інший – психіатрів. Так, А. Личко визначає акцентуації характеру як крайні варіанти норми, за яких окремі риси надмірно посилені, унаслідок чого виявляється вибіркова уразливість для певних психогенних впливів за доброї та навіть підвищеної стійкості до інших [6].

Ми дотримуємось визначення акцентуації, яке запропонували А. Реан та С. Лукін, – це дисгармонійність розвитку характеру, гіпертрофована вираженість окремих його рис, що обумовлює підвищену уразливість особистості відносно певного роду дій та ускладнює її адаптацію в деяких специфічних ситуаціях [9]. Ми вважаємо, що акцентуації не є психічними розладами, але за низкою своїх властивостей схожі з розладами особистості, що дозволяє зробити припущення про наявність між ними зв'язку.

Ще одним дискусійним питанням є типологія (класифікація) акцентуацій. За час існування поняття «акцентуація» було розроблено декілька типологій акцентованих особистостей. Перша з них (1968 р.) належить авторіві концепції К. Леонгарду [5]. Наступна (1977 р.) типологія була розроблена А. Личком [6].

Модель особистості за К. Леонгардом містить 12 типів акцентуацій, кожна з яких описана в його книзі «Акцентовані особистості» [5]. Оскільки автор працював у психіатричній клініці й мав справу з патологічними особистостями, його описи акцентуацій містять крайні, яскраво виражені прояви, типові для пацієнтів, але перебільшені з погляду норми.

А. Личко поділяє позицію К. Леонгарда, коли йдеться про акцентуації як про крайні варіанти норми, проте вважає, що правильніше було б говорити не про акцентовані особистості, а про акцентуації характеру. На думку Личка, «саме типи характеру, а не особистості в цілому, з її особливостями, нахилами та іншими структурними компонентами, описані в монографії Леонгарда, саме особливості характеру відрізняють ці особистості від інших» [6, с. 157].

Акцентуації зазнають динамічних змін, що зумовлює розвиток характеру: перехід від явної форми в латентну (вікова компенсація), перетворення акцентуації на «межову психопатію», і трансформація, що виражається в приєднанні до однієї акцентуації іншої, близької за змістом (перетворення гіпертима на циклоїда). При цьому, як підтверджують багато дослідників [2; 3; 7; 10 та ін.], майже половина людей належить до змішаних типів: проміжних (зумовлені ендогенними чинниками, наприклад, лабільно-циклоїдний, конформно-гіпертимний) і амальгамних (сформовані внаслідок нашарування рис одного типу на ендогенне ядро іншого, наприклад, гіпертимно-нестійкий, конформно-нестійкий).

Виклад основного матеріалу. У напрямку психологічної корекції поведінки старших підлітків з різними акцентуаціями характеру, використовують різноманітні форми роботи: психологічне консультування учнів і батьків, психологічне просвітництво учнів і особливий вид психологічного тренінгу та ін. [1]. Так, у процесі консультування психолог намагається: сформувати у підлітка здатність об'єктивно підходити до особливостей свого характеру; розширити діапазон можливих способів поведінки підлітка в тяжких для нього ситуаціях; необхідно допомогти підлітку осмислити зі значущими для нього позиціями можливі проблеми; також важливо спільно з підлітком сформувати позитивну програму майбутнього [7].

Для різних типів акцентуацій пропонуємо ряд заходів щодо їх корекції [1; 4; 7; 8; 11; 12 та ін.].

Так, вимогами в індивідуальному підході і корекції при гіпертичному типі акцентуації підлітків є створення умов для прояву ініціативи підлітка, чітке аргументоване визначення обов'язків і меж прийнятної поведінки підлітків, уникання гіперопіки, доброзичлива неавторитарна позиція дорослого, підкреслено поважна форма спілкування, вплив через вміле формування колективної думки.

Циклоїдний тип. Загальні вимоги до корекційної роботи: раціональний розподіл сил, достатній відпочинок, профілактика перевтоми; встановлення з підлітком теплих доброзичливих стосунків з боку дорослих («поговорити по душах», підтримувати цікаву для підлітка бесіду, тактичне підкріплення успіху підлітка); категорично не можна спровокувати конфліктів в період «спаду» (краще вже дочекатись «підйому»).

Загальні вимоги до корекції при лабільному типі акцентуації: комфортний клімат у сім'ї, класі, часті позитивні підкріплення, одобрення, не можна проявляти найменшу грубість, категоричність, вказувати на погані риси, докоряти в несерйозності, демонстративно невербально проявляти негативне ставлення до підлітка, необхідно проявляти симпатію.

Астено-невротичний тип. Вимоги – виховувати в умовах піклування, любові, оптимізму, згоди і єдності вимог до дитини з боку дорослих. Профілактика і лікування хронічних захворювань, які призводять до астенізації. Не можна при цьому використовувати жартівливо-насмішливу «стимуляцію» астено-невротика. Необхідна розумна організація режиму дня.

Сензитивний тип. Необхідно установити довірливий контакт з підлітком, тактичні взаємостосунки з ним. Створення умов для самореалізації в цікавих для нього видах діяльності, розвитку загальних і спеціальних здібностей: музика, танці, художня гімнастика тощо, наявність в домі хорошої бібліотеки і можливості спілкування з близькими друзями.

Тривожно-педантичний тип – у підлітка необхідно формувати оптимістичні стереотипи, розвивати емоційність, образність, уявлення (ефективна арттерапія), необхідно створювати умови для підвищення його самооцінки через співробітництво з підлітком у засвоєнні ним навичок самостійної поведінки. Необхідно формувати у підлітка вміння виділяти головне і не тривожитись через дрібниці, знижувати почуття моральної відповідальності і провини.

Інтровертований тип – включення в групу лише зі згодою самого підлітка (необхідно пам'ятати, що інтровертований підліток при самостійній роботі скоріше досягає поставлених цілей), терпеливо відноситись до «чудернацьких» аспектів типу. Необхідно навчати висловлювати свої почуття і розуміти почуття і стан інших, вмінню спілкуватись.

Збудливий тип – необхідний загальнокультурний і інтелектуальний розвиток, розвиток навичок спілкування і саморегуляції, залучення підлітка до взаємодії з важливими для нього дорослими на досягнення цікавої мети (позиція дорослого – не провокувати конфліктів, враховувати афективну бурхливість). Необхідно навчати самоконтролю, вмінню відмовлятися від нерозумних бажань, які приносять шкоду йому та іншим.

Демонстративний тип – створення оптимальних умов для розвитку загальних, часткових і спеціальних здібностей, об'єктивне ставлення до успіхів і залучення підлітка. Алгоритм корекції: 1) гіперувага (дорослий часто звертає увагу на підлітка), 2) вибіркова увага (дорослий підкріплює своєю увагою позитивні реакції поведінки підлітка, намагаючись ігнорувати рецидиви демонстративності), 3) стабілізація результатів оперантної зумовленості за рахунок чисельності і пряму уваги дорослого в залежності від поведінки старшого підлітка.

Нестійкий тип – необхідно встановити повний (але не принижуючий особистісної гідності) контроль за поведінкою і діяльністю підлітка. Чітко регламентувати навчальну, позанавчальну діяльність, дозвілля, дотримуватись режиму дня, виключити можливість появи неструктурованого і неконтрольованого вільного часу підлітка. Корисно стимулювати ініціативу підлітка, надавати йому нескладні, але різні завдання, важливо сформувати у підлітка осмислення неминучості покарання за проступок [2].

Висновок.. Отже, акцентуації рис характеру особистості як психологічний феномен становлять великий інтерес для дослідників, проте проблема акцентованих особистостей як у теоретичному, так і в методичному планах залишається значною мірою відкритою. Вивчення особливостей впливу акцентуації характеру на поведінку підлітків, знання «місць найменшого опору» в характері старшого підлітка створює умови щодо розробки та впровадження заходів із психологічної корекції поведінки старших підлітків з різними акцентуаціями характеру, враховуючи особливості прояву кожного типу акцентуації. При цьому доцільно скорегувати, зменшити акцентуйовані риси характеру, спрямувати їх у продуктивне, позитивне русло діяльності. Все це вимагає особливих умінь з боку психолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джонсон С. М. Психотерапия характера : практическое руководство. Москва : Центр психологической культуры, 2001. 356 с.
2. Еникеева Д. Д. Пограничные состояния у детей и подростков. Москва : Владос, 1998. 272 с.
3. Запухляк О. З. Вплив акцентуацій характеру на агресивність у підлітковому віці: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Хмельницький, 2006. 20 с.
4. Козляковский П.А., Сичко С.М. Психодиагностика и саморегуляция характерологических особенностей ученика. Николаев, 1996. 70 с.
5. Леонгард К. Акцентуированные личности. Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. 316 с.
6. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. Санкт-Петербург : Речь, 2009. 256 с.
7. Малихіна Т.П., Сердюк Н.І. Технологія корекційно-розвивальної роботи з підлітками : навч. посіб. Бердянськ : БДПУ, 2015. 131с.
8. Морозюк С. Н. Акцентуации характера и рефлексия. Москва : Владос, 2000. 234 с.
9. Психология и психоанализ характера: хрестоматия / К. Юнг, У. Шелдон и др. Самара: БАХРАХ, 1997. 640 с.

10. Трус И. Модель социально-педагогического сопровождения подростков с акцентуациями характера. Воспитание школьников. 2013. №3. С. 26–32.
11. Фадеева Е. В. Типологический анализ акцентуаций характера. Коррекционная педагогика. 2006. №4. С. 17–27.
12. Яцентюк О. Як допомогти підлітку з «важким» характером. Шкільний світ. 1999. № 13–14. С. 12–19.

*Ковальова Олександра
Науковий керівник – доц. Сіткар Віктор*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДЦП: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження. Сучасний стан суспільних процесів дозволяє констатувати той факт, що природний розвиток соціально-комунікативної активності молодших школярів з дитячим церебральним паралічем (ДЦП), коло спілкування яких обмежується лише родиною та закладами освіти, нижчий за дітей без порушень фізичного або психічного розвитку. Цю проблему дозволяє вирішити цілеспрямована психолого-педагогічна корекційно-розвивальна діяльність з формування соціально-комунікативної активності таких дітей в закладах освіти.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – це група непрогресуючих синдромів, які є наслідком недорозвитку або ушкодження мозку в пренатальному, інтранатальному та ранньому постнатальному періодах і характеризуються затримкою і патологією рухового, мовного та психічного розвитку [12]

Особливо важливим завданням у психолого-педагогічній діяльності з розвитку соціально-комунікативної активності дітей з ДЦП є набуття комунікативних навичок та досвіду активної комунікативної взаємодії. Це не можливо вирішити традиційними методами. Ефективнішими стають інноваційні психологічні технології. Функції психолога, який працює з дітьми з особливими потребами в закладах освіти: соціальна адаптація, соціалізація, соціальний розвиток дітей; психологічна підтримка дітей та їх сімей; участь у проектуванні та функціонуванні виховного середовища, яке сприяє розкриттю особистості дітей; психологічна робота з батьками; причинна діагностика (розкриття причин виникнення тих або інших соціальних перепон розвитку особистості); розробка психолого-педагогічних рекомендацій, які сприяють розвитку комунікативної діяльності, соціалізації, соціальної адаптації таких дітей [7].

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз характерних особливостей спілкування дітей молодшого шкільного віку з ДЦП та охарактеризувати значення спілкування у життєвих дітей.

Аналіз останніх публікацій. Дослідники, які працюють у галузі соціальної психології вивчали різні аспекти спілкування. Як джерело інформації описували його Ю Ємельянов, Ю. Орлов, А. Урсул, Л. Резніков, О. Борисов. Зв'язок та залежність спілкування і мовлення досліджували О. Киричук, О. Леонтєв, Б. Ананьєв, М. Каган, І. Кон, В. Сагатовський. Тактику та стратегію формування комунікативних навичок розробляли С. Кові, Д. Карнегі, Е. Шостром, Б. Паригін, Ю. Орлов, Г. Камардіна, О. Смірнова, О. Калягіна, В. Курбатов. Емоційно-